

Digital dialektologi – språkdidaktisk bruk av talespråkskorpus

Åshild Sjøfteland
Høgskolen i Østfold

Talemålsvariasjon står sentralt som tema på grunnutdanninga i nordisk på universitet og høgskular, og i norskfaget i skulen. Det finst fleire gode læreverk på marknaden, men lite digitale læringsressursar, iallfall offentleg tilgjengeleg. Dei siste åra har talespråksforskarar i Norden hatt eit nyttig og interessant verktøy tilgjengeleg på nett: Nordisk dialektkorpus – nye dialektdata som er analysert og systematisert for søk i eit opent grensesnitt. Artikkelen viser korleis dette verktøyet kan brukast i undervisninga av studentar, korleis det eventuelt kan vidareutviklast til ein læringsressurs for skulen, og med det ei mogleg didaktisk vinkling av dialektologien i lærarutdanninga.

1. Dialektologi som tema i norskfaget

Sjølve ordet *dialekt* er lite brukt i læreplanen i norsk (Kunnskapsdepartementet 2013), men ulike tilnærmingar til talemålsvariasjon går igjen i heile skuleløpet, her vist gjennom eit utval kompetansemål:

2. årstrinn:

- vise forståelse for sammenhengen mellom språklyd og bokstav (...)
- samtale om begrepene dialekt, bokmål og nynorsk

4. årstrinn:

- beskrive eget talemål og sammenligne med andres

7. årstrinn:

- gi eksempler på noen likheter og forskjeller mellom muntlig og skriftlig språk
- sammenligne talemål i eget miljø med noen andre talemålsvarianter (...)

10. årstrinn:

- lytte til, forstå og gjengi informasjon fra svensk og dansk
- gjøre rede for noen kjennetegn ved hovedgrupper av talemål i Norge (...)
- beherske grammatiske begreper som beskriver hvordan språk er bygd opp

VG3:

- gjøre rede for særtrekk ved et utvalg norske talemålsvarianter og reflektere over forhold som kan påvirke utviklingen av talemål
- gjøre rede for noen sentrale likheter og forskjeller mellom de nordiske språkene

Vi ser at elevane skal lære å snakke om dialektar, både sin eigen og andre, dei skal kunne dele inn dialektar i hovudgrupper, beskrive dialekttrekk, reflektere over talemålsending, og parallelt lære grammatiske omgrep som trengst til dette arbeidet. Litt lenger opp i årstrinna blir også andre nordiske språk trekt inn, først gjennom lytting og forståing, deretter komparativt. I tillegg er eit sentralt tema i læreplanen å kunne forstå samanhengar mellom talespråk og skrift, først på lydnivå, deretter meir overordna.

I Nasjonale retningslinjer for grunnskolelærerutdanning (Kunnskapsdepartementet 2016) finn vi bl.a. følgjande kompetansemål i norskfaget:

Grunnskolelærerutdanning 5–10¹

- Kandidaten har omfattande kunnskap om språket som system og språket i bruk
- Kandidaten har omfattande kunnskap om norsk som første- og andrespråk
- Kandidaten har kunnskap om (...) nabo-språk
- Kandidaten har kunnskap om (...) språklege endringsprosessar i eldre og nyare tid

Her er måla formulert meir overordna, derfor må ein også ha læreplanen for grunnskulen i bakhovudet når undervisningsplanar for lærarutdanningar skal utviklast, slik at studentane er sikra kompetansen dei treng for yrkeslivet.

I tradisjonelle nordisk-utdanningar på universiteta, som i dag gjerne bidrar i lektorprogram retta mot skuletrinn 8–13, står også dialektologien sentralt. Bl.a. er desse emna del av grunnutdanninga i nordisk rundt om i landet (mars 2018):

- NOR1107 *Dialektologi og sosiolingvistikk i Norden 1* (UiO)
- NORD1106 *Språkhistorie og talemål* (NTNU, lektorprogram i språk)
- NOR-1012 *Talemål og språklig mangfold* (UiT, lektorutdanning 8–13)

For å nå kompetansemål innanfor dialektologi og talemålsvariasjon, trengst det kunnskap om grammatikk, lydlære og geografi i tillegg til konkrete målmerke. Ferdigheiter i lytting og kategorisering av data må også øvast opp.

Til alle desse punkta kan innhald i *Nordisk dialektkorpus* utfylle tradisjonelle læreverk, gjennom dialektopptak frå heile Norden, kopla til digitale kart, systematisert med oppdaterte grammatiske termar, parallellkopla mellom lyd nær og ortografisk transkripsjon og lenka til lyd og video.

---

¹ Måla for *Grunnskolelærerutdanning 1–7* er nokså tilsvarende på desse punkta.

2. Nordisk dialektkorpus

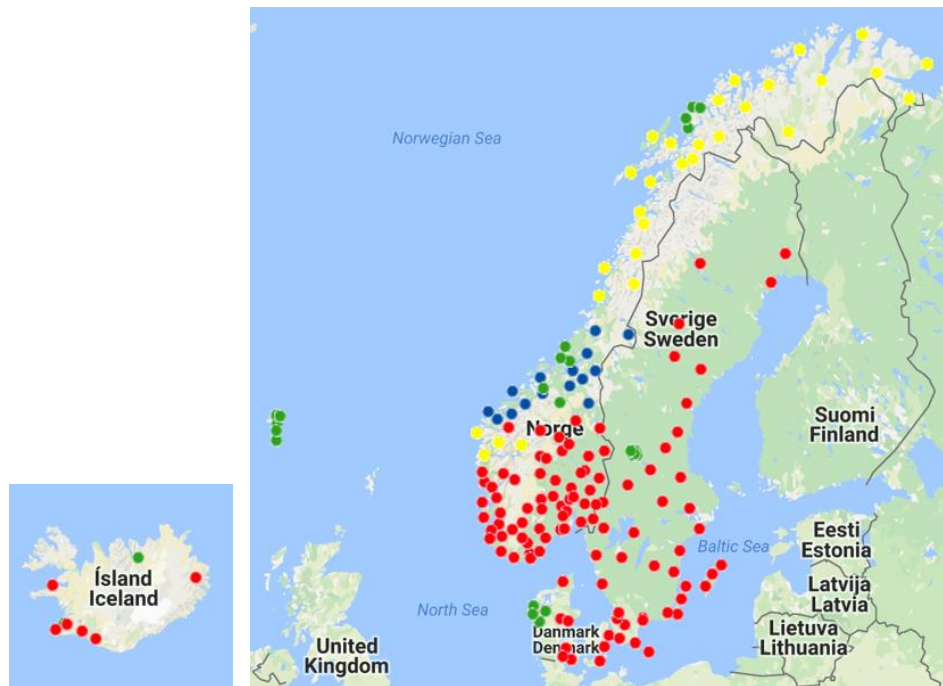
Dei siste åra har talespråksforskarar i Norden hatt dette fantastiske verktøyet tilgjengeleg på nett. *Nordisk dialektkorpus* (tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/) er utvikla gjennom forskar-nettverket *ScanDiaSyn* og teknisk utarbeidd ved Tekstlaboratoriet, UiO. Det inneheld opptak av over 800 personar frå over 200 stader, er transkribert og grammatisk annotert, og opent for forskarar og studentar. (Johannessen et al. 2009; Johannessen 2017)

Recording year	Birth year	Gender	Age	Age group	Place	Area	Region	Country	Genre
								Norway	

Figur-1. Skjermbilete av søkegrensesnittet til Nordisk dialektkorpus

Korpuset er primært basert på feltarbeid i Noreg, Danmark, Sverige, Island og Færøyene i 2006–2012. Opptaka er både samtaler mellom to informantar frå same stad og intervju med feltarbeidar. Den norske delen av materialet er både transkribert lydært og omsett til ortografisk bokmål, og dei to versjonane er parallellstilt slik at ein kan søke i begge og samanlikne (jf. Figur-1). Alle transkripsjonar er kopla direkte til lyd, dei fleste også til video. I tillegg til informasjon om opptaksstad, alder og kjønn for kvar informant i korpuset, er alle transkriberte ord annotert etter lemma (oppslagsform), ordklasse og bøyingsform.

Språkdata er knytt opp mot *geografi* gjennom ulike kartfunksjonar:

Figur-2. Oversikt over opptaksstader i Nordisk dialektkorpus (mars 2018)

For detaljert informasjon om korleis korpuset er utvikla og oppbygd, sjå Johannessen et al. (2009), Johannessen (2017), Søfteland (2018/u.a.).

3. Bruk av korpusverktøy i undervisninga

Nordisk dialektkorpus er eit nyttig verktøy i undervisninga av studentar i dialektologi, sosiolingvistik, nabospråk og grammatikk; både gjennom at forelesaren lett kan finne fram lytteeksemplar frå heile Norden eller vise oppdaterte språkgrensar for grammatiske trekk som blir tematisert i undervisninga, og gjennom at studentane kan arbeide med materialet sjølve. Ei slik arbeidsform i faget kan gi både detalj- og oversiktskunnskap, metaspråkleg medvit og metodisk refleksjon.

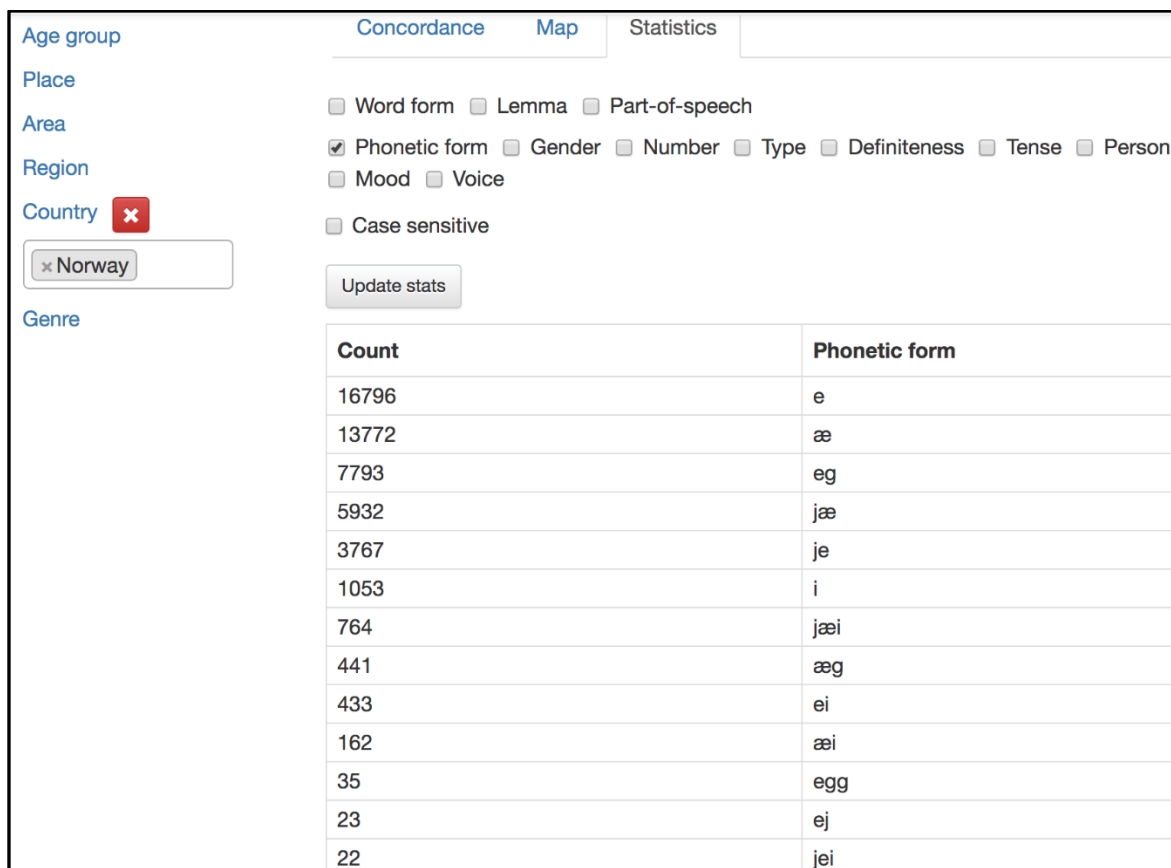
Som vi har sett skal elevar/studentar bl.a. lære å beskrive språklege kjenneteikn ved dialektar, kategorisere dialektar etter hovudgrupper, reflektere over talemålsendring, samanlikne nordiske språk og samanlikne tale og skrift. Dei følgjande avsnitta viser konkrete døme på korleis dialektkorpuset kan brukast som ei utfyllande didaktisk tilnærming til desse delemna.

3.1 Språklege kjenneteikn ved norske dialektar

Korpuset er godt tilrettelagt for enkle eller meir avanserte søk som kan sjekke korleis det står til med **klassiske dialektmerke**:² Enkle døme kan vere å søke på *jeg*, *vi/oss* eller *ikke*, og deretter

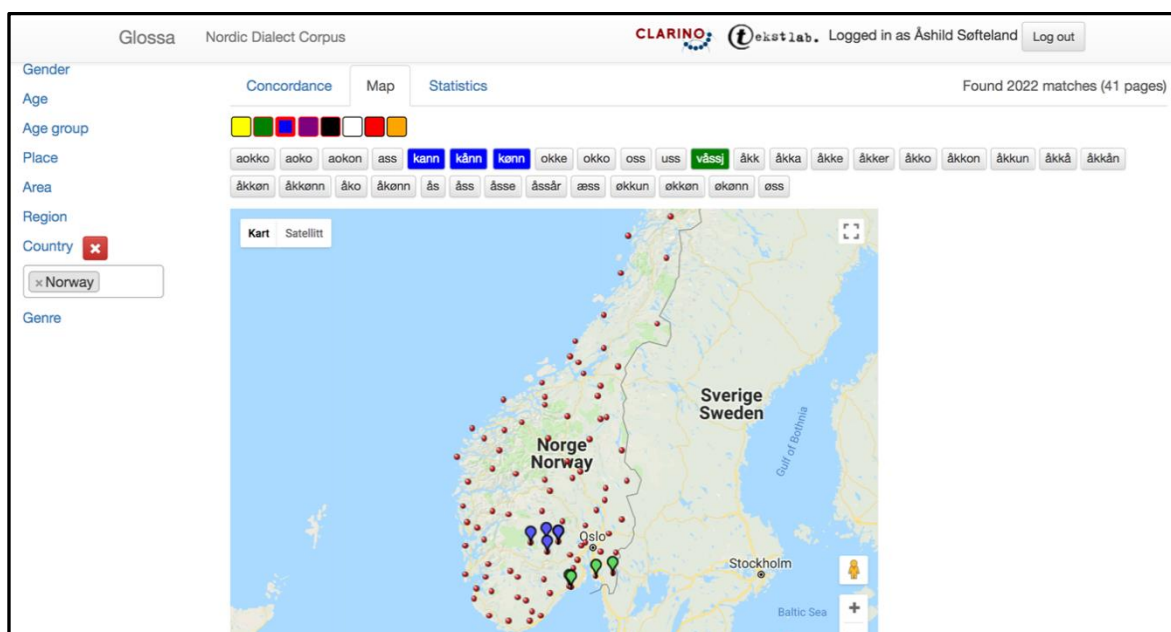
² For definisjonar og utfyllande beskrivingar av tradisjonelle målmerke, sjå t.d. Mæhlum & Røyneland (2012).

sortere søkesvara kvalitativt (ulike uttalevarianter) og kvantitativt (frekvens for uttalevarianter):

Figur-3. Statistikk etter søk på pronomenet jeg og sortering etter uttalevarianter

Vidare kan ein studere den geografiske plasseringa for bruk av ulike former, t.d. kor i landet ortografisk bokmål 'oss' blir uttalt enten *känn/kann* eller *våssj*:

Figur-4. Kartvisning etter søk på pronomenet oss og konkret plassering av enkeltformer

Andre målmerke som kan undersøkast med nokså enkle søk, er *hokjønn bestemt form eintal* – t.d. alle bøyingsformer som ikkje sluttar på *-a* ($\Rightarrow$ *-å, -o, -i, -e, -ei...*). Ei oppgåve kan vere å sjekke om tradisjonelle mønster med ulik ending i *svake* og *sterke* hokjønnord er bevart, t.d. *ei jente – jenta* + *ei bygd – bygdi* i Vest-Telemark.

Korpuset er godt tilrettelagt for søk etter **ordstillingsmønster** med dialektal variasjon, som V3 i kv-spørsmål, t.d. Ord som startar med hv- i bokmål etterfølgt av pronomen etterfølgt av verb.³

The screenshot shows a search interface with the following elements:

- Search mode: Simple | Extended | CQP query
- Search button: Search
- Search query: hv
- Filters: Lemma, Start, End, Phonetic, Segment initial, Segment final
- Results: Found 1209 matches (25 pages)
- Sort by position
- Download button
- Navigation: « < 1 > »

ballangen_02uk	Trans	hva du har	lyst å prate om _laughter_
		ka du ha	løst å prat omm
ballangen_02uk	Trans	ok # hva du har	gjort på skolen i dag ? _laughter_
		åkei # ka du ha	jortt på skola i dag ?
ballangen_01um	Trans	hva du syns	om jakt # eller elgjakta ?
		ka du synns	omm jakkt # eller ælljakta ?

Figur-5. Søk etter V3 i kv-spørsmål i nordnorsk

Ein kan lytte til døme og reflektere over poenget, eller prøve å analysere seg fram til kva reglar som styrer ordstillingsvariasjonen i ulike dialektområde.

Eit tredje hovudalternativ er å velje ut ein favorittstad, **lytte til lengre strekk** og notere ned dei målmerka ein høyrer:

³ Sjå Emilsen & Søfteland (2018/u.a.) for fleire detaljar om dette.

<p>aremark_03gm + aremark_04gk</p> <ul style="list-style-type: none"> 1: næi jæ vett nte va vi sku prate omm fårr no egæntli sånn {uforståelig} ... 2: * [pron=me-] næi dømm <p>aremark_04gk</p> <ul style="list-style-type: none"> hålle jo på me en revvy ijenn oppi Aremarkk nå væll har du hørt no omm denn eller? [-pron=me] <p>aremark_03gm + aremark_04gk</p> <ul style="list-style-type: none"> 1: næi # de ha jæ ikke fått me mæ 2: * næi * [pron=me-] næi jæ <p>aremark_04gk + aremark_03gm</p> <ul style="list-style-type: none"> 1: ær ikke no enngasjert i denn jæ menn ee # de æ litt morro ha ru prø- værert opp å hørt på dømm? [-pron=me] 2: * m * [pron=me-] ja <p>aremark_03gm + aremark_04gk</p> <ul style="list-style-type: none"> 1: ja ja dømm # dømm {uforståelig} ja jæ ha værert å sett på {uforståelig} dømm æ fLinngke de æ rømm [pron=uklart-] dømm ha 2: * ja ja * ja * ja * ja * ja vælldi fLinngke <p>aremark_04gk + aremark_03gm</p> <ul style="list-style-type: none"> 1: så dæ bLi væll kannsje noe nå i april ijenn menn # så de æ litt artti de asså 2: * de æ kke no ... * m * {uforståelig}

Figur-6. Utdrag av samtale frå Aremark (Østfold)

Målmerke vi kan påpeike her:

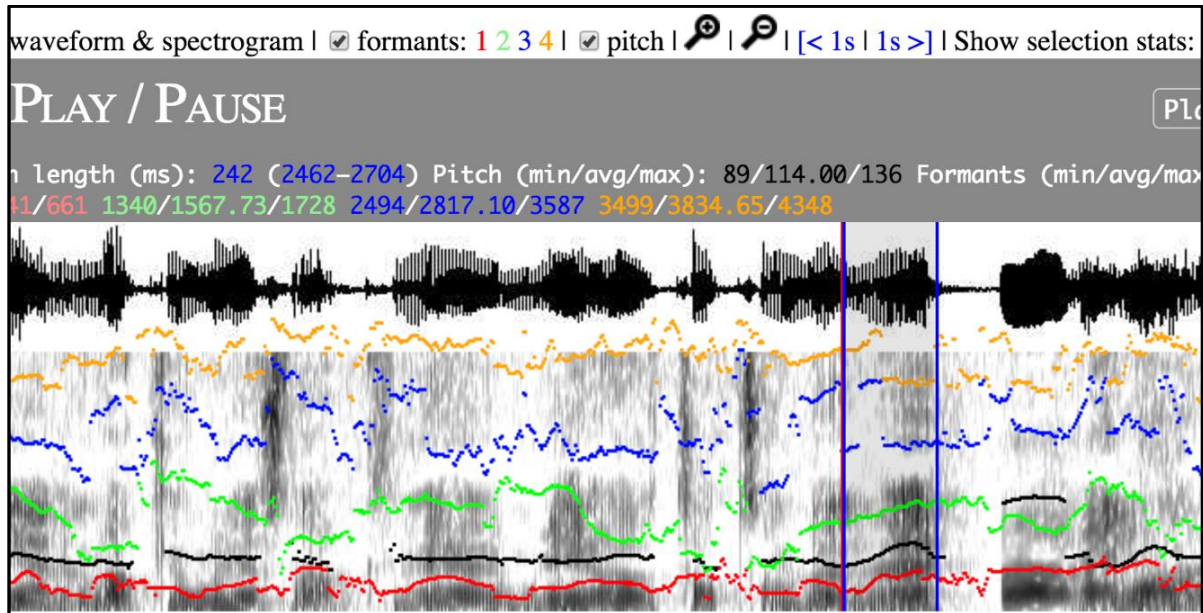
Pronomen 1.person eintal:	<i>jæ</i>
Nektingsadverb:	<i>nte, ikke</i>
Infinitiv:	<i>prate</i>
Pronomen 3.person fleirtal:	<i>dømm</i>
Førsteleddstrykk importord:	<i>revvy, enngasjert, april</i>
Tjukk L:	<i>fLinngke, bLi</i>

3.2 Hovudgrupper av norske dialektar

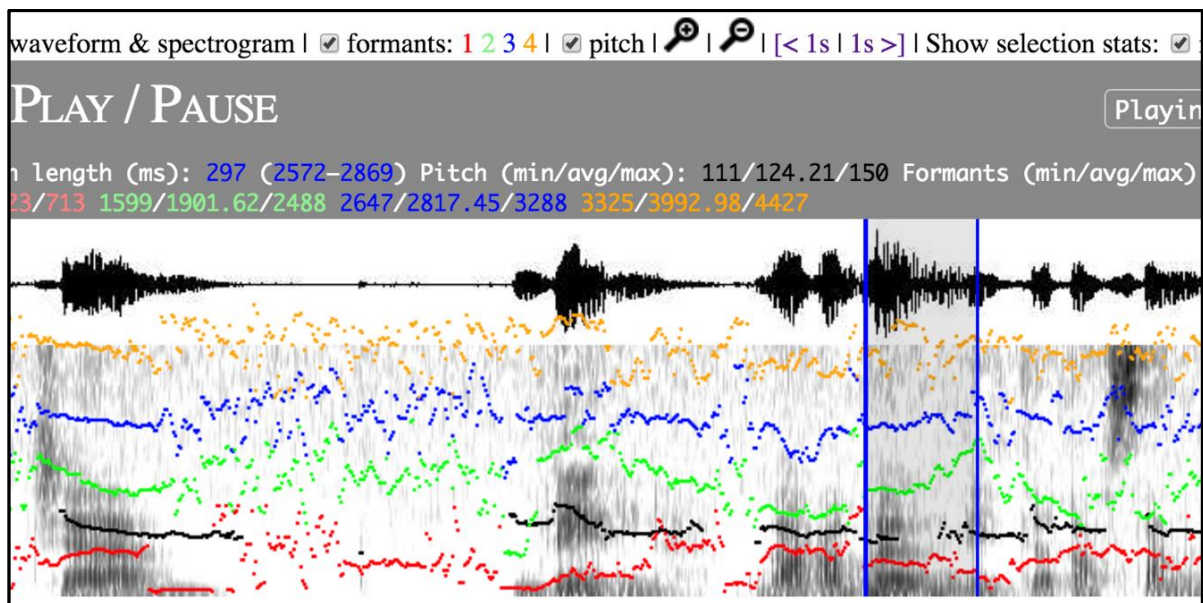
Eit sentralt kunnskapsfelt i norsk dialektundervisning er hovudinndeling av dialektlandskapet, ofte i austlandsk/vestlandsk/trøndersk/nordnorsk. Inndelinga i desse fire hovudområda er gjerne bastert på dei språklege kriteria *tonelag*, *jamvektsmål*, *apokope* og *tjukk L* (jf. t.d. Mæhlum & Røyneland 2012). Skal ein bruke Nordisk dialektkorpus til arbeid med dette temaet, er det nærliggande å starte med å teste desse kriteria på det relativt nyinnsamla materialet som ligg til grunn for korpuset, for å sjå i kor stor grad grensene for hovudinndelinga gjeld i praksis:

Tonelag: Korpuset er ikkje transkribert etter tonelag, så her må ein lytte til enkeltførekomstar. Dersom ein vil utforske høgtone/lågtone, kan eit forslag vere å søke opp frekvente enkeltord

med tonem-1, t.d. *bønder* og *Bergen*, og lytte til uttalen i ulike dialektområde. I tillegg har søkegrensesnittet ein funksjon som viser detaljerte lyd-grafar for uttalen. For studentar som kan grunnleggande lydlære, er dette noko å utforske:

Figur-7. Grafar for ei ytring med ordet *bønder* (mellom blå strekar) frå *Enebakk* (lågtone)

Figur-8. Grafar for ei ytring med ordet *bønder* (mellom blå strekar) frå *Bømlo* (høgtone)

Jamvektsmål: Søk opp alle infinitivar i eit område og kategoriser etter e-infinitiv, a-infinitiv (ev. -å) eller apokope. Eller søk opp frekvente jamvektsord som *være*, *komme* og *gjøre* og studer variasjonen geografisk.

Apokope: Det er stor variasjon i kva språklege kategoriar apokope gjeld for, men ein kan utforske det innanfor infinitivsystemet (komme>*kåmm*, kaste>*kasst*), søke på frekvente grammatiske småord som *ofte* (>*oft*) og *mange* (>*mang*), eller prøve å finne ut kor i landet det er apokope i svake substantiv som *kake* (>*kak*), *lefse* (>*lefs*) og *okse* (>*oks*):

- (1) allt mule de e nå kak å klenning å lefs å (Lierne)
- (2) å så ser jo e ku kaLLv å en okks så kjemm åver ei myr (Beiarn)

Tjukk L: Korpuset er transkribert med vanleg alfabet, utan spesielle lydteikn, men akkurat for *tjukk l* (retrofleks flapp), er det bruka stor bokstav, både når lyden kjem frå norrøn *l* (*sol*, *helg*) og norrøn *rð* (*gard*, *bord*). I tradisjonell dialektinndeling er tjukk L primært eit austlandsk og trøndersk trekk, men det har strekt seg eit godt stykke oppover Nordland. I arbeid med dette målmerket kan ein t.d. søke på tjukk l ('L') i slutten av ord blant unge informantar i Nordland:

The screenshot shows a search interface with the following filters and results:

- Recording year:** 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012
- Birth year:** (empty)
- Gender:** (empty)
- Age:** (empty)
- Age group:** A
- Place:** Nordland
- Region:** (empty)
- Country:** Norway
- Genre:** (empty)
- Search term:** L
- Options:** Lemma, Start, End, Phonetic, Segment initial, Segment final
- Update stats:** (button)

Count	Phonetic form
40	sjøL
16	gammeL
12	måL
7	væL
6	soL

The map shows the location of the informants in Nordland, Norway, with blue pins indicating their locations along the coast.

Figur-9. Søk etter tjukk L i slutten av ord blant unge informantar i Nordland

Vidare kan ein søke opp mange andre språktrekk enn desse fire og vurdere om andre målmerke bør ligge til grunn for hovudinndelinga i dag.

3.3 Talemålsendring/sosiolingvistikk

Mange av søka som er nemnt til nå handlar om språkendring – vurderingar av om tradisjonelle målmerke står ved lag. Her kan ein gå meir i detalj, som å sjå spesifikt på *aldersaspektet* (jf. Fig.9), *kjønn*, eller samanlikne dei to datatypene *samtale* (mellom informantar frå same stad) og

intervju (med feltarbeidar). Truleg blir intervjuet oppfatta som meir formelt, og det kan påverke kva dialekttrekk som kjem til uttrykk. T.d. kan ein studere om Østfold-informantar brukar nektingsadverbet *ente* mindre i intervju, eller om substantivbøying generelt blir akkomodert dersom intervjuaren har ‘standard østnorsk’-talemål.

I tillegg kan ein gjere kvalitative studiar i materialet innanfor bestemte **samtaletema**. Sidan informantane veit at dei deltar i ei dialektundersøking, snakkar mange om språk. Feltarbeidarane følgjer same liste med spørsmål i intervju rundt om i landet, og fleire av desse handlar om dialektbruk eller haldningar til staden dei bur på. Dermed kan det vere mogleg å samanlikne svar frå ulike opptaksstadar.

ks

- mm # hm # em ee # hvordan vil du karakterisere dialekten her er ee åssen ser du på det sjøl?

roemskog_03gm

- je renngne me att ho er litt i sjlekket me m # Høllann å kannsje sønnre del tå Hedmarrk # litt lite i færnhåll te ee søråver i Øsstfåll
- hann ee # vi drive me å skriv æi byggdebok nå hann ee føfattern han er ifra Halld'n # å hann måtte vi rette på mye te å byne me
- fø je er me å læser litt korrektur da # å hann skræiv "sten" å "ben" å sånn å vi ha jo diffånnng
- så de tokk litt ti før hann ee fekk inn unner hud'n # menn nå går de velldi bra # så de e litt fåssjell ja

ks + roemskog_03gm

- **1:** ja # ee syns du det er sånn at de unge i Rømskog snakker mindre dialekt enn de eldre # eller bare annerledes?
- **2:** * [pron=me-] [sukking] ja de

roemskog_03gm

- bLir nåkk litt utvanna ette værret # æ e redd før [-pron=me]

Figur-10. *Utdrag frå intervju med feltarbeidar*

3.4 Komparative studiar av nordiske språk

Samanliknande analysar av nordiske språk er sentralt i faget. Fleire av døma på korpusarbeid som er gitt til nå, kan overførast til studiar av svensk/dansk/færøysk/islandsk. Noko som svekker moglegheitene for samanlikning, er at det danske materialet ikkje har lyd nær transkripsjon, og det same gjeld mykje av det svenske. Dermed kan ein ikkje gjere direkte søk etter uttaleformer. Men sidan all transkripsjon er kopla til lydopptaka, kan ein søke og deretter *lytte* til enkeltdøma som kjem opp.

Eit forslag til arbeidsoppgåve er å velje ut 1-2 opptaksstader frå kvart skandinavisk land, systematisere språkleg variasjon som kjem fram, og samanlikne med forventa forskjellar etter lærebøkene. Tradisjonelle trekk ein kan lytte etter, er *skarre-R* (forventa på Sørlandet, Sørvest-Noreg, Skåne, heile Danmark) og *tjukk L* (forventa i austlandsk, trøndersk, sørleg nordnorsk og kontinuum over grensa til Sverige). Eit tema som kan utforskast også ortografisk er *substantiv-*

morfologi, som fleirtalsbøying (*pris-ane, pris-erna, pris-erne*), og trekjønnsystem i norsk (*ein bil, ei jente, eit hus*) mot tokjønnsystem i dansk og svensk (*en bil, en flicka/pige, et hus*).

Som nemnt er korpuset bygd opp via eit nordisk syntaksnettverk, derfor er det spesielt tilrettelagt for syntaksstudiar. Figur-5 viste søk etter V3 i kv-spørsmål; Figur-11 viser søk etter variasjon kring *formelt subjekt* i skandinavisk:

Figur-11. Søk etter ekspletivkonstruksjonar på 6 målepunkt i Skandinavia

(3)-(5) illustrerer noko av variasjonen:

- (3) det var mange ting som skjedde (Kristiansand)
- (4) och det var bra lärare och sådär (Bengtsfors)
- (5) der var et år der var isvinter (Nordjylland)

Vidare kan søk etter språktrekk i svensk og dansk t.d. etterfølgast av omsettingsoppgåver for vidare komparativt arbeid eller det overordna forståingsaspektet.

3.5 Komparative studiar av tale og skrift

Det femte hovudtemaet som kom fram i kap.1, var samanlikning mellom tale og skrift. Dette gjeld både på lyd-/bokstavnivå og på ytringsnivå. Eit døme på det fyrste er at bokstavane ‘o’ og ‘u’ begge gjengir minst to lydkvalitetar i norsk, delvis etter om dei er lange eller korte, t.d. *mor* /mu:r/ (lang) og *vott* /våt/ (kort), *lur* /lʉ:r/ (lang) og *bukse* /bukse/ (kort). Eit døme på det andre er at offisielt skriftspråk gjerne har berre «fulle setningar», og avgrensar desse med stor

bokstav og punktum. I naturleg tale er det ikkje nødvendigvis klart kor setningsgrensene går og gjentaking av ledd og avbrot av seg sjølv og andre er vanleg. Her er det svært viktig å få fram, til alle målgrupper, at *talen* er det primære. Rettskrivingsreglar er konvensjonar som har blitt nedfelt på eit tidspunkt i (språk)historia, og som i større eller mindre grad blir endra i takt med talespråksutviklinga.

Gjennom arbeid med talespråkskorpus får ein utvida kunnskap om dette, og mykje er skriftleggjort i transkripsjonsrettleiinga til dialektkorpuset, t.d.:

<ul style="list-style-type: none"> • /j/ blir skriva <i>j</i>. Døme: <i>jore, jikk, jeit</i> (for gjorde, gikk, geit). • /k/ blir skriva <i>k</i>. Døme: <i>vagt > vakt, lags > lakks</i> • sje-lyden /ʃ/ blir skriva <i>sj</i>, også når det er snakk om assimiliasjon av <i>r</i> og <i>s</i>. Døme: <i>sjønne, sji, Lasj, sjlå</i> (for skjønne, ski, Lars, slå). • kje-lyden /ç/ blir skriva <i>kj</i>. Døme: <i>kjino, kjysse, takje, kjue</i> (for kino, kysse, taket, tjue). • kje-lyden i enkelte Vestlands-dialektar, /tʃ/, blir skriva <i>tj</i>, jf. Papazian og Helleland (2005). Døme: <i>tjino, tjysse, tjue</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Grammatiske småord m.m. som har kort konsonant i ordbøkene, skriv vi med dobbel konsonant viss hovudstavinga har kort vokal i trykksterk stilling. Døme: <i>hos > hoss, han > hann, men > menn, vil > vill, at > att, tom > tomm.</i> Skriv likevel berre dei lydane du høyrer. Ofte må transkripsjonen heller bli slik: <i>oss, ann, me, vi.</i>

Figur-12. Utdrag frå transkripsjonsrettleiinga for korpuset (Tekstlaboratoriet 2009:11-12)

Drøftingar av korleis ein kan avgrense setningar i spontantale og handtere gjentakingar og avbrot i kvantitative grammatiske analysar, finst i Søfteland (2014:131ff). Der er definisjonen på ei setning *minst eitt finitt verb, og ofte eit uttalt subjekt*. Dette i seg sjølv er ei fin oppgåve: Ta eit utdrag frå korpuset og prøv å dele inn i setningar gjennom å finne **finite verb**. Døme i Søfteland (2014) er bl.a.:

- (6) Det det det **er** fint vêr. (1 **verb**, 1 **subjekt** gjentatt tre gonger ⇒ 1 setning)
- (7) Det **er er er** fint vêr. (1 **verb** gjentatt tre gonger, 1 subjekt ⇒ 1 setning)
- (8) **Føler** deg litt viktig. (1 **verb**, underforstått subjekt (*du*) ⇒ 1 setning)
- (9) **e va** dær like før snø'n kamm **va je** dær
(2 **verb**, 2 **subjekt** ⇒ 2 setningar, som deler eit adverbialledd)

Generelt kan arbeidsoppgåver for temaet *tale og skrift* vere å samanlikne transkripsjonsnivå; lyd nær transkripsjon (10) og ortografisk transkripsjon (11), ev. med standard rettskriving (12):

- (10) *femm* minutter i bil så *æ ru* i byn # de såmm æ fint *me* å bo hær hæ ha *jæ* #
båtplass båt'n ve *sjønn* # skævven rett i nærhet'n # *kårrt* væi te *Valer* (Fredrikstad)
- (11) *fem* minutter i bil så *er du* i byen # *det som er fint med* å bo her her har *jeg* #
båtplass båten ved *sjøen* # skauen rett i nærheten # *kort* vei til *Hvaler*
- (12) **Det er** fem minutter i bil, så er du i byen. Det som er fint med å bo her, **er at** her har jeg
båtplass med båt ved sjøen, skauen rett i nærheten **og** kort vei til Hvaler.

(10)+(11) viser mange typiske forskjellar mellom tale og skrift, bl.a.:

femm > *fem* Vokalen er kort, men dette er ikkje markert med dobbelkonsonant ortografisk.

æ ru > *er du* Typisk austlandsk språktrekk: *d*-en i 'du' blir til *r* etter presens av *vere*.

me > *med* *d*-en i 'med' (og 'ved') har etymologisk bakgrunn, oftast ikkje uttalt.

jeg > *jæ* Stavemåten 'jeg' er også språkhistorisk, det er lenge sidan *g*-en blei uttalt her.

sjønn > *sjøen* Kort vokal + lang *n* i ord som *sjøen* og *mine* er eit lokalt dialekttrekk.

kårrt > *kort* Lydnær transkripsjon viser betre at vokalen er kort og lyden er 'å'

Valer > *Hvaler* Stavemåten 'hv' er språkhistorisk

I samanlikning med standard rettskriving kan ein påpeike at stor bokstav og punktum ikkje har motsvar i tale, men samtidig ser vi at pauseteikna (#) delvis samsvarar med komma. Elles kan det nemnast at koplinga mellom *det som er fint med å bo her* og *her har jeg båtplass* blir gjort eksplisitt i rettskrivingsprosessen med dei grammatiske småorda *er* og *at*. Og at talaren endrar *båtplass* til *båten*; det er svært vanleg i naturleg tale å ombestemme seg for konstruksjonsmåtar undervegs, og dette er oftast uproblematisk for lyttaren (jf. t.d. Søfteland 2014:38/289).

4. Vidareutvikling til læringsressurs for grunnskulen

Alle dei skisserte tilnæringsmåtene krev eit visst fagleg nivå. For å få meir enn berre grunnleggande utbytte av arbeidet, bør studentar få undervisning i grammatisk terminologi først, helst også i sentrale nordiske målmerke. Dersom ein skal bruke korpuset med liknande tilnærmingar på lågare årstrinn i skulen, må det fleire tilpassingar til.

Vidareutvikling av korpuset mot eit digitalt dialektologisk læremiddel for grunnskulen må ta omsyn til skuleelevars ulike nivå og kompetansemål. Grammatisk terminologi og detalj-nivå må forenklast, og nokon fagtema bør rettast meir mot bestemte årstrinn, etter kor hovudvekta ligg i læreplanen. T.d. er tale og skrift aktuelt allereie i småskulen, medan det komparative nordiske er sterkast i vidaregåande. Med nokre forenklingar og vedlagte lærings-videoar bør korpuset kunne brukast mykje som i dag på trinn 8–13, men både her og spesielt på

lågare årstrinn kunne det vere ein fordel med enklare utval av språklege døme og samtidig ei breiare tilnærming til stoffet.⁴ Vi har allereie knytt dialektologi opp mot kart-geografi, men ein kan òg kople inn samfunn og kultur, som kjente bygg, historie eller personar frå opptaksstadene for høgare gjenkjenningfaktor og djupare læring for elevane. Det vil truleg også gi fordelar for undervisning og læring om det digitale dialektlæremiddelet inkluderer formell grammatikk-opplæring. Eksplisitt samankopling mellom grammatikk og dialektologi kan gjere begge tema meir interessante og relevante.

Referansar

Emilsen, L.E. & Søfteland, Å. (u.a.). Barns andrespråkstale og talespråksvariasjon i norsk.

Johannessen, J. B. et al. (2009). The Nordic Dialect Corpus: an Advanced Research Tool. I Jokinen, K. & Bick, E. (red.). *Proceedings of the 17th Nordic Conference of Computational Linguistics NODALIDA 2009. NEALT Proceedings Series Volume 4.*

(www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/)

Johannessen, J. B. (2017). Annotations in the Nordic Dialect Corpus. I Ide & Pustejovsky (red.). *Handbook of Linguistic Annotation* (s. 1303-1332). Springer.

Kunnskapsforlaget (2013). *Læreplan i norsk*. www.udir.no/k106/NOR1-05

Kunnskapsforlaget (2016). *Nasjonale retningslinjer for Grunnskolelærerutdanning 5-10*. www.uhr.no/documents/Godkjent_5_10_010916.pdf

Mæhlum, B. & Røyneland, U. (2012). *Det norske dialektlandskapet. Innføring i studiet av dialekter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Søfteland, Å. (2018/u.a.). Nordisk dialektkorpus – ei innføring i forskning på nordiske talespråk. I proceedings frå *Semaine Nordique 2017*, Paris Sorbonne.

Søfteland, Å. (2014). *Utbrytingskonstruksjonen i norsk spontantale*. Doktoravhandling, Universitetet i Oslo. (www.duo.uio.no/handle/10852/39403)

Tekstlaboratoriet (2009). *Transkripsjonsveiledning for Nordisk dialektkorpus*: www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/Transkripsjonsretteleing%20for%20ScanDiaSyn.pdf

---

⁴ Dette er t.d. gjort for *skotsk* på www.scotslanguage.com/Scots_Dialects_uid117/The_Main_Dialects_of_Scots